

Kínai figura

Mint amikor a hajósok meglátják egy új kontinens partvonalát a távolban.

Ülök a számítógép előtt, Orbán Viktor friss beszédeit olvasom. A keresett téma a klíma – ritka vendég az Orbán-szótárban, de azért elő-előbukkan. Kilenc éve nem sikerül rájönnöm, hogyan vélekedik a magyar kormányfő a fenntarthatóságról: abból kiindulva, ami a száján kijött, ugyanúgy lehet Trump-féle szélsőséges klímaszkeptikus, mint középutas, az árral úszó opportunistá. Nyilvánvalóan nem tartozik a progresszívek közé, de hogy egyébként mit gondol a Föld jövőjéről, azt gondosan titkolja (vagy nem gondol semmit – ha fogadnom kellene, erre fogadnék). Most sem fogom megtudni. Prága, Diaszpóra Tanács, Erdoğan, Putyin, migránsok, kipcsakok – az utóbbi pár tucat előadásban a klímakérdés nem szerepelt.

A szövegek és az orbáni politika egymásra vetítéséből viszont lassan kirajzolódik valami más, amire őszintén szólva nem számítottam: egy ázsiai nagyhatalom, amely láthatóan lenyűgözi őt. Egy régi fotó a Tienanmen téri koszorúzásról (vörös zászlók alatt), egy-egy odadobott megjegyzés, amelyek egyetlen más országgal kapcsolatban sem kerülnek elő: „A miénktől eltérő politikai rendszerek néha sikeresebbek gazdasági szempontból”, „Értjük mindazt, ami Kínában történik. Mi magyarok megemeljük a kalapunkat az előtt a fantasztikus teljesítmény előtt, amellyel emberek százmillióit sikerült a jobb élet irányába vezetni és reményt adni számukra a jövőt illetően.”

Lehetséges, hogy a magyar miniszterelnök a kínai mintát másolja? Azt tekinti követendő példának, amit a kommunista Kína a nyolcvanas, kilencvenes években produkált? Nem is arról van szó, hogy ne akarna felzárkózni a legfejlettebbekhez, hanem arról, hogy a felzárkózásnak nem az európai, hanem a kínai útját preferálja? Úgy okoskodik, hogy ha Magyarországnak a hagyományos, minden fejlődési lépcsőfokokat egyenként végigjáró útvonal eddig még soha nem jött be, ráadásul mások – mondjuk a kínaiak – sztorija is azt mutatja, hogy az utoléréshez nem lépegetni, hanem ugrani kell, akkor ugorjunk mi is? Tény, hogy Kínának sikerült, miközben az uralkodó párt hegemoniája megkérdőjelezhetetlen maradt, a gazdaságban pedig létezik ugyan valamiféle verseny, de azért leginkább mégis a hatalom dönti el – az erőforrások csoportosításával, a szabályozók alakításával, olykor durva tiltásokkal vagy fizikai erőszakkal –, hogy ki lehet gazdag, és ki ragad tartósan a szegénységben. Ez lenne a követendő magyar út? Nem állítom, csak kérdezem – mert vannak ráutaló jelek.

Orbán publikus beszédeiben gyakoriak az olyan bekezdések, amelyek egy az egyben, vagy néhány változó átírásával elhangozhatnának Kínában is: a mondandó lényegén nem kellene változtatni, elegendő lenne a Fideszt a kínai kommunista pártra, a magyarokat kínaiakra (Magyarországot Kínára), az illiberalizmust/kereszténydemokráciát/keresztény szabadságot a marxiz-

mus kínai verziójára, az EU-t Amerikára és általában a Nyugatra cserélni, és nyugodtan ki lehetne állni vele a kínai közönség elé. Nézzük csak! Vegyünk egy idézetet a nagy hatású 2015-ös kötcsei beszédből (mindössze két szót írtam át benne, a változtatásokat dőlt betűvel szedve):

„A modern korszellemben hiába van igazad, hiába vagy morálisan a tökéleteshez legközelebb eső pozícióban, ha nem vagy gazdaságilag sikeres, eltaposnak. Tehát *Kínának* meg kell őriznie, ha nem is a bezzeggyerek, de a jól teljesítő *ázsiai* gazdaság pozícióját. Ez nem a pénzről és nem a gazdaságról szól, hanem a szuverenitásunkról. Ha nem tudjuk azt mondani, hogy igaz, bennünket támadnak sok mindenért, de sikeresek vagyunk az ő gazdasági mércéjük szerint, ha nem tudjuk tartani a hadállásainkat, akkor föl fognak bennünket morzsolni, és ennek mindenfajta következményei lesznek. Ezért szerintem gazdasági siker nélkül sem az igazság, sem az identitás nem működik ebben a modern világban, és nekünk ezt tudomásul kell vennünk.”

Vannak a miniszterelnöknek nem nyilvános beszédei is. Illés Zoltán korábbi (fideszes) környezetvédelmi államtitkár régebbi beszélgetésünkön maga idézte föl az egyiket: Orbán Viktor azt mondta az állami környezet- és természetvédelem vezetőinek a második Orbán-kormány idején, hogy barátkozzanak meg az új szereposztással, húzódjanak hátrébb, ne akadályozzák a gazdaság, az ipar fejlődését mindenféle korlátozásokkal. Kínában is volt ilyen, csak ott három-négy évtizeddel ezelőtt, nálunk meg 2011 körül, amikor a kormányfő az alkotmány átírása, az Alkotmánybíróság megregulázása után hozzákezdett a maga kis Kínájának felépítéséhez. Személyes élményem abból a korból, hogy az államigazgatásban megjelentek a zöldszakértelem nélküli zöldkáderek, akiknek az akkor még létező szakpolitikai interjúk alkalmával a válaszok meghallgatása előtt a kérdéseket kellett jó alaposan, civil nyelvre lefordítva megmagyarázni. Nem bonyolult dolgokat: olyasmiket, mint a zöldfolyosó, a jelölőfaj vagy a környezeti küszöbfeltétel. Bizonyos értelemben szórakoztató beszélgetések voltak, ha az ember el tudott vonatkoztatni attól a ténytől, hogy ezek az emberek döntenek a természetes környezetünket évtizedekre vagy évszázadokra meghatározó beruházásokról.

A Kína-majmolás konzekvenciái eleinte nem a gyors gazdasági növekedés formájában jelentkeztek – 2012-ben sikerült belefutnunk egy ki nem kényszerített visszaesésbe is (Matolcsy György akkori gazdasági miniszter szavai szerint „a negatív növekedés is növekedés”, ezért mondjuk biztosan kijutott volna neki néhány évtizednyi kényszermunka, ha történetesen Kínában praktizál) –, de azért látszottak. A környezetvédelmi előírásokkal onnantól tényleg nem nagyon kellett számolni – lett is belőle szigorúan védett Natura 2000-es területre épült Audi-gyár (meg a létesítése ellen tiltakozó civil természetvédő, Zsák Ferenc hatósági és tiltakozási eszközöket is felhasználó meghurcolása, lejárata és börtönbe zárása; ez is kínai minta), orosz részvételű atomerőmű-bővítés a környezetvédelmi államtitkárság teljes ignorálásával, letarolt Kossuth tér, Orczy-park, József nádor tér, szennyvíziszapimport, Normafa-sícentrum, Liget Budapest, felszántott és levegyszerezett kishantosi biogazdaság meg egy csomó más, a 21. századi Európában mássutt elképzelhetetlen borzadály.

A sor azóta is egyre bővül: a napokban kellett foglalkoznom vele, hogy följelentették a Mészáros Lőrinc tulajdonolta Mátrai Erőművet a környéken tömeges rosszullétet okozó légszennyezésért (a létesítményben újabban hulladékot is égetnek, amivel valószínűleg összefügg, hogy a levegőbe engedett füstgázban új, mérgező összetevők is felbukkannak). Nem sokkal korábban az erőmű hűtőtavát engedték le azért, hogy a közeli Bene patakba Mészáros egy másik cége által bejuttatott szennyvizet törvényellenesen felhígítsák. A helyi lakosságnak mindkét eset feltűnt, a hatóságoknak egyik sem. Lehet erre azt mondani, hogy első a gazdaság, de egyrészt a törvényeink nem ezt mondják – az egészséges környezethez való jog ún. alkotmányos alapjog, amelynek biztosítása az állami intézményrendszer kötelessége), másrészt a hatósági engedékenységek ugyanolyan szelektív nálunk, mint bármilyen más, a kormány által osztogatott privilégium – emlékszünk még, milyen kommandó szállta meg a környezetszennyezés utóbb nem igazolódott gyanújával a Fidesz-holdudvar valamelyik intézőjével konfliktusba keveredett Bige László üzemét.

Kínában is a párt mondja meg, ki szennyezheti a környezetet, és ki nem. És hasonló az üzleti modell is: ott is emberi egészséget és környezeti javakat cserélnek magánprofitra, a hatalomhoz való lojalitás alapján eldöntve, kinek a zsebébe csorogjon a haszon.

Mintha ebben is a régi Kína jelentené Orbán számára a modellt. Kínában a még csak embrionális formában létező környezetvédelmi államigazgatást le kellett építeni, hogy ne gátolja a profittermelést (leépítették nálunk is), a szabályokat meg kellett változtatni (megváltoztatták nálunk is, erről szól a kiemelt beruházási törvény, a Normafa-törvény, a Városliget-törvény stb.), az állami zöldszféra szereplőit meg kellett fegyelmezni vagy le kellett cserélni (ennek esett áldozatul számos felügyelőségi és nemzeti parki vezető, sőt a már említett, eleinte társutasként viselkedő, egy ponton viszont fellázadó Illés Zoltán, meg a másik elhajló, Ángyán József is). Kínában gondoskodik róla az állam, hogy a szabadon pusztítható környezet mellett a másik kulcs-erőforrás, a kizsákmányolható munkaerő is tartósan olcsó maradjon. A magyar és az európai sajtóban ritkán találkozunk a kínai szakszervezetekkel, de épp az asztalomon van egy esszé, ami velük foglalkozik. Ebben is vannak érdekes párhuzamok. Kína elvileg olyan kommunista ország, amelyben a gazdaság plurális, az osztályhatalom viszont a dolgozók kezében van. A „hivatalos” kínai szakszervezetek, ugyanúgy, mint régen a béketáborban, az állampárt közvetlen ellenőrzése alatt állnak, szabad szakszervezetet alapítani szinte lehetetlen. Az egyre nagyobb létszámú és gazdasági erejű munkásság ennek ellenére szerveződik, viszonylag gyakoriak a sztrájkok, a munkalassító akciók és a bérharc más elemei, aminek két látható következménye van: a bérek gyors emelkedésbe kezdtek – bizonyos szektorokban már eléri a magyarországi szintet –, az alternatív szakszervezetek vezetőit pedig az állam ellenségként kezeli, retorziókkal fenyegeti és gyakran be is zárja (akkor is, ha konkrétan külföldi tőkés ellen harcolnak a kínai munkások érkeiért – amit eddig a tőkés termelési mód sajátjának hittünk, de hát más vidék, más szokások).

Magyarországon talán nincs ilyen? Nincsenek a kormány által megvett, együttműködésre kényszerített szakszervezetek? Nincsenek állásukat veszítő vagy az érdekvédő munkájukban korlátozott szakszervezeti vezetők? Nincsen kormányzati bérprés? Nincs rabszolgotörvény?

E sorokat egy gyakorló szakszervezeti vezető írja (nem dicsőség, csak kiegészítő információ, a Sajtószakszervezet választott tisztségviselője vagyok 2006 óta), megvannak a témáról a saját tapasztalataim: higgyék el, idehaza is előfordult, mielőtt Mészáros Lőrinc az összes megyei lapot felvásárolta, hogy a német vagy az osztrák multival kellett hadakozni a magyar újságírók tisztességes munkafeltételeiért, és a magyar kormány látványosan a külföldi tulajdonos oldalára állt – és Mészáros sem béremeléssel kezdte a laptulajdonlást. De talán nem is ez a lényeg, hanem az a számos tény, aminek ismeretéhez nem kell mozgalmi múlt. Nálunk a legalacsonyabb az egységnyi termelési értékre jutó bér az összes volt szocialista ország közül, ami az Orbán-kormány 2010 óta alkalmazott bérpolitikájának a következménye, ugyanúgy, ahogy a felgyorsult elvándorlás is. A multiknak extra-profit, a magyar munkavállalóknak alacsony jövedelem és rossz(abb) élet jár. Extrém szigorú bérrezsím van a közszférában, ami segít visszafogni a versenyszféra béreit is. A köztisztviselői illetményalap 2008 óta változatlan. A minimálbért megadóztatják, ami egyebek között azzal jár, hogy a jelenlegi „duplázott” minimálbér kézhez kapva csupán 39 százalékkal több a 2010-esnél. Az intézményesített béralku, a háromoldalú érdekegyeztetés, az ágazati bérmegállapodások rendszere megszűnt. A sztrájk törvényt módosították, a jelentős alkuerejű közszolgáltatóknál gyakorlatilag lehetetlen sztrájkolni. A munka törvénykönyvéből szinte kiirtották a szakszervezeti jogosítványokat. Rengeteg valódi (önkormányzati, oktatási stb.) munkahelyet toltak át a jóval alacsonyabb bérű közmunkaszektorba. Az alkotmányból kikerült az „egyenlő munkáért egyenlő bér” elve. A munkaerőimportot megkönnyítették, több mint százezer alacsony bérű vendégmunkás dolgozik az országban. Vagyis a kormány, a legnagyobb munkáltató maga is erőteljesen nyomja lefelé a béreket, és közben kiiktatta azokat az eszközöket, amelyekkel a munkavállalók hatékonyan tudnak harcolni a magasabb fizetésért. Ez nem emlékeztet a kínai szisztémára?

Amúgy a mai Kína egyre inkább az oktatás, a tudomány, az innováció és – kapaszkodjanak meg – a környezetvédelem felé fordul. A hulladékimportot például betiltották, a közúti közlekedés villamosításában az élvonalhoz tartoznak, új nemzeti parkokat hoznak létre – Magyarországon a rendszerváltástól úgyszólván az összes kormányzati ciklusra jutott pár, 2010 óta viszont annak is örülnünk kell, hogy még nem zárták be a régieket –, folyókat revitalizálnak, mérni és korlátozni kezdték a légszennyezést. Mára nálunk is dübörögni kezdett a gazdaság (bár ötszázaléknyi növekedéstől a kínaiak nem esnének hasra), de a környező országok szennyvíztisztítóinak hulladékát továbbra is hozzánk szállítják, mi vagyunk Európa roncstelepe és autóbusz-temetője, és Békásnál ugyanúgy folyik a fekália a Dunába, mintha 1980-at írnánk.

Szerintem az is nagyfokú ostobaságra vall, ha valaki egy kicsi, ásványkincsekben és energiahordozókban szegény, korlátozott munkaerő-kapaci-

tású európai ország miniszterelnökeként 2010-ben a harminc évvel korábbi pártállami Kína ipar-, környezet- és foglalkoztatáspolitikáját kezdi másolni. De még ezt is lehet tetézni, ha 2019-ben sem változtat rajta. Márpedig változtatásnak nincs nyoma. Lementek a választások, és máris újra izmoznak a Ligetben meg a Normafánál. Mészáros füstöl, a hatóság kussol, egy sunyi adószabállyal újabb fogyókúrára kényszerítik a közösségi közlekedést, és az imént a napsütés ellenére be kellett hoznom a ruhákat a teraszról, mert olyan tömény olajfinomító-szagot hoz a szél Százhalombatta felől (pedig legalább 30 kilométerre van!), hogy az ingeim is fulladoznak tőle.

A lenyomott bér és a szétvert környezet már megvan, de – miközben Kína a világ második legnagyobb gazdasága lett – mi egyetlen méterrel sem kerültünk közelebb azokhoz, akiket utol akartunk érni.

Megint utat tévesztettünk? Nem tudom, de ez a figura itt előttünk, úgy fest, alaposan eltévedt.

Végel László

Az elfeledett Sinkó

Mindenszentek. A bácskai kisvárosok és falvak temetőiben találkoznak az emberek. Azok is, akik távoztak, és azok is, akik – ki tudja, meddig – maradnak. Melankolikus hangulatban búcsúzkodnak egymástól, ami érthető, hiszen egyre többen költöznek el ezekből a falvakból és kisvárosokból, amelyekben immár minden ideiglenesnek tűnik. Az egzódusz tudata megváltoztatta az emberek érzelmeit, gyengédebbek és figyelmesebbek egymáshoz. Anikóval mi is gyertyát gyújtunk anyja és apja temerini sírján. Miközben ő elhelyezi a virágcsokrokat, én a konténerbe szállítom az avart. A konténer előtt két helybéli férfi cserél eszmét, az egyik azt kifogásolja, hogy egykori pártjának vezére, aki a konkurens magyar párt vezérére azt mondta, nemzetáruló, most összeölelkezik a nemzetárulóval. Nem érti, mi történt. Ilyen a politika, legyint a másik, a legjobb távol maradni tőle. Többé nem is megyek szavazni, sóhajt fel az első. Hangjában nyoma sincs a haragnak. Úgy mondta ki a szavakat, mintha már kezében tartotta volna a bőröndöt.

Hazatérve Újvidékre, leszaladtam a közeli üzletbe friss tejért, vízért és újságért. Olvasgatom az 1944–1945-ben kivégzett ártatlan áldozatok tiszteletére rendezett szabadkai megemlékezésről szóló beszámolókat. A 44–45-ös atrocitások emlékére rendezett ünnepeken napok óta szónokolnak a politikusok. Szép, katonás rendben felsorakoznak, senki sem akar lemaradni. Rendben van, az emlékezetpolitika része lett a sokáig a családi körben is tabunak számító borzalmas esemény. Kár, hogy nem hallom azoknak az leszármazottaknak a nevét, akiknek a felmenőit nem rehabilitálta a szerbiai bíróság. Szeretném hallani, hogy miért, de erről sehol egy szó sincs. A szónokok között szeretném hallani őket, mit éreztek a bíróságon, amikor

a bíró újra meghozta az ítéletet: a felmenője háborús bűnös volt. Mit jelent számukra a megbékélés? Mit gondolnak a politikusok szónoklatait hallva? Ez lenne a hiteles emlékezés. Szeretnék olvasni pontos adatokat arról, hogy hány ártatlan áldozatot rehabilitáltak a szerbiai bíróságok. És hányat nem rehabilitáltak? Miért maradnak titokban ezek a számok? Vajon a szerbiai tankönyvekben továbbra is csak a hideg napokról esik szó, vagy bekerült a tankönyvekbe a 44–45-ötös atrocitások ténye is. Erről kellene szónokolniuk a politikusoknak.

Vagy ne tegyünk fel kérdéseket, elegendő, ha a szerb és a magyar miniszterek összeölelkeznek?

Olvasom a szónoklatokat, és méltatlankodom. Senki, de éppen senki sem emlékezett az 1991-ben kényszerrel besorozott és a vukovári csatában életüket vesztett magyar kiskatonákra. Amióta megszületett a Szerb Haladó Párt és a VMSZ koalíciója, róluk senki sem beszél. Állítólag nem ildomos. Pedig illene legalább néhány szót ejteni róluk is, éppen most, amikor Újvidéken a tartományi kormány nevében Igor Mirović kormányfő leleplezte az I. Újvidéki Hadtest parancsnokának, a Vukovárt szétbombázó, Mladen Bratic tábornoknak az emléktábláját. Mirović büszkén jelentette ki, hogy emlékezünk kell a legjobbakra és a legbátrabbakra. Nem a szerbek és a horvátok közötti örökös vita foglalkoztat, egyébként sem kívánok döntőbíráskodni, de emlékszem azokra a napokra, a félkatonai egységek újvidéki flangálására, s mind a mai napig nem kaptam választ arra, hogy mit keresett Mladen Bratic Vukovárott.

72

Horvátország függetlenségét elismerte az egész világ, az ENSZ is, Horvátország az EU tagja, ezek a tények arról szólnak, hogy Braticnak semmi keresnivalója nem volt Vukovárott. Miért érdemel Bratic emléktáblát? Azért, mert téves csatatéren ágyútűz alá vett egy várost? Nyilván Mirović nem a saját személyes véleményét fejtette ki, hanem a kormányét, amelynek a VMSZ is tagja. Nem ismerem a kisebbségi párt álláspontját ebben a kérdésben, de remélem, hogy energikusan tiltakozni fog. Ha másért nem, akkor a Vukovár környékén elesett magyar kiskatonák tragikus halála miatt, hiszen azt gondolom, hogy nem lehet egyszerre siratni az ártatlan áldozatokat, majd megfélemlkezni róluk. Előveszem a *Wittgenstein szövőszéke* című naplójegyzeteimet, amelyek szerbül az eseményekkel egy időben a *Borba* című napilapban jelentek meg. A sors úgy hozta, hogy magyarul jóval később csak Budapesten, a T-Twins kiadásában láttak napvilágot. Olvasom a Pestre a hadkötelezettség elől menekülő gyermekeiket látogató anyákról szóló jegyzeteimet. A Keleti pályaudvar balkáni siratófalra emlékeztetett. Sok év után kérdelem, kik voltak az igazi hősök? Az anyák? A menekülő ifjúság? Mladen Bratic? Kinek kellett volna emléktáblát állítani?

Újvidéken egyre-másra rombolják a néhai Osztrák–Magyar Monarchiára emlékeztető épületeket, miközben leleplezik a dicsőséges nemzeti múltra emlékeztető emléktáblákat és szobrokat. Jó egy évvel ezelőtt emeltek az 1918-ban bevonuló I. Péter szerb királynak szobrot, s azóta sokat változott a múlt értelmezése is. Miközben Budapesten Trianon-emlékművet készülnek emelni, Szerbiában egyes politikusok arról szólnak, hogy 1918-ban Szerbia

kiűzte a magyar megszállókat. Hogy megszállók lettek volna a magyarok Bácskában egészen 1918-ig? Nyilván a nemzetállam-építéssel párhuzamosan születik meg az új nemzeti narratíva, amely nem mentes furcsa felhangoktól.

Belgrádban közben folyamatosan tüntetnek a polgárok. Az alapvető konfliktus arról szól, hogy ki a „nemzetibb”, a kormányzat vagy az ellenzék. A kormányzat szerint a tüntetések nem tömegesek, csupán egy csomó rendbontóról van szó, ám ettől függetlenül érzékelhető a feszültség. Valamelyik este a belgrádi köztvévő előtt várta a tömeg az államfő Aleksandar Vučićot, hogy feltegyék neki azokat a kérdéseket, amelyeket a köztvévő riporter asszonya nem tesz majd fel. Az N1 bemutatott néhány jelenetet, a tumultus nagy volt, csak egy szikra hiányzott a fizikai leszámoláshoz. Nem a rendőrség, hanem civil ruhás sihederek avatkoztak be, ők zártak le néhány utcát, hogy megakadályozzák a tömeg gyülekezését. Nem találgatom, hogy kik ezek. Az ellenzékiek szerint a kormány szolgálatába szegődő futballhuligánok voltak, de lehettek hűséges pártkatonák is. Majdnem mindegy. Pontosan hasonló arcokat láttam két héttel ezelőtt a Njegoš utcában. A közeli szemüvegestől távozóban, a buszállomás felé tartva egy tucatnyi fickó készülődött az újvidéki tüntetőkkel való leszámolásra. Ne szarjatok be, a rendőrség a mi pártunkon van, bizonygatta az egyik siheder. Mindebből megértettem, hogy manapság tüntetni veszélyes.

A belgrádi tömeg tüntet, a kormányzat viszont magabiztos: az államfő autótutat avat fel, fogadja a kormányzatot támogató külföldi befektetőket, akik komoly állami szubvenciót és olcsó munkaerőt kapnak. Az olcsó munkaerő azonban fogytán van, a számok arról szólnak, hogy naponta 150 ember távozik Szerbiából. Főleg a fiatalok és a szakemberek. Újvidék utcáin sétálgatva alig látok üzletet, amelynek a kirakatában nem olvasható, hogy a tulajdonos elárusítónót keres. De a hadseregre is gondol a kormány. Nemrégiben nagyon látványos orosz–szerb hadgyakorlatot tartottak, érkeznek az orosz harcokcsik, tankok és vadászgépek. A régió fegyverkezik, a szerb kormány szerint Szerbia ebben cseppet sem marad le. Az orosz tábornokok biztatják a tömegeket, sosem hagyják cserben Szerbiát.

A tüntető tömegben nagy a zűrzavar, mert egyre nehezebb megállapítani, hogy mi a különbség a kormány- és az ellenzéki pártok között. A kormányzat a hagyományos oroszbarátság miatt egyre inkább rokonszenvezik a Putyin-féle autoritatív modellel, s egyre óvatosabb az EU-csatlakozás kérdésében. A hadügyminisztérium támogatásával egymás után jelennek meg Milošević tábornokainak, a Horvátország, Bosznia és Koszovó elleni háború „hőseinek” az emlékiratai. A hágai bíróság által háborús bűnösöknek nyilvánított tábornokok nemzeti hősök lettek. Szerbia jobbra tolódik. A kormányzat is, és vele együtt az ellenzék is, amelynek hangadó része jobbról szeretné megkerülni a kormányt. Az alapvető konfliktus arról szól, hogy ki a nemzetáruló. A „nemzeti ellenzék” szerint Vučić titokban már kiszolgáltatta Koszovót, vagyis haza- és nemzetárulást követ el. A kormány erélyesen válaszol: nem, nem, soha. A belgrádi tömeg pedig minden szombaton tüntet, de valójában nincs tisztában azzal, hogy hova vezetnek a tüntetések.

Ebben a helyzetben a parlamentben és a parlamenten kívül egyre aktívabb szerepet vállal a hágai bíróság által háborús bűnösnek nyilvánított Vojislav Šešelj. A napokban egy valjevói bíróság előtt tüntetett a csapatával, egy férfi funkcionárius érdekében, akit mobbinggal vádol egyik női beosztottja¹. A belgrádi Nemzetközi Könyvvásáron Šešelj volt a fénypont, dedikálta a Nagy-Szerbiáról szóló könyveit, a tanárok pedig odavezették a diákokat a háborús bűnös elé, hogy a nemzeti hőssel fényképezkedjenek. Miközben a kormánypártok az ellenzékét bírálják, egy rossz szót nem ejtenek Šešeljről. Időközben – szinte a semmiből – feltűnt egy másik szélsőjobboldali párt is, a Szerb Jobboldal, amely megfenyegette a „nemzetáruló” ellenzéki šabaci polgármestert, hogy a Drinába fojtja. Az sem lep meg senkit, hogy a magát ellenzékinak nevező szélsőjobboldal az ellenzékét bírálja, nem pedig a kormányt.

Szerbiában tehát erősödik a nemzetállami eufória, ami a vajdasági magyarokat ellentmondásos helyzetbe hozza. A magyarországi helyhatósági választások idején a VMSZ és a vajdasági magyar sajtóorgánumok teljes erőbedobással kiálltak a Fidesz mellett, külön hangsúlyozva annak koncepcióját a nemzeti szuverenitásról. Szerbiában ugyanez a folyamat játszódik le, s ez különös hangsúlyt kapott Putyin és Erdoğan látogatásakor. A két államfő ugyanis nemcsak Magyarországon szívesen látott vendég, hanem Szerbiában is. A vajdasági magyarok üdvözlik a magyar nemzetállami eszmét, ugyanakkor Szerbiában kisebbségként érzékelik a szerb nemzetállami eszme következményeit. Lassan elkopnak azok a titói vívmányok, amelyeket a magyar kisebbségi pártok örökölt jogként szeretnének megtartani. Ilyen örökölt jog a fennállásának 60. jubileumát ünneplő újvidéki Magyar Tanszék is. Nehéz elképzelni a vajdasági magyarok történelmét a Magyar Tanszék nélkül, úgyhogy tényleg fontos dátumról van szó. Az ünnepi beszédet nem egy rangos író vagy tudós, hanem Pásztor István, az immár virtuális vajdasági képviselőház alelnöke és a VMSZ elnöke tartotta. Nincs ebben semmi különös, manapság Szerbiában a politikusok minden alkalmat kihasználnak, hogy szónokoljanak. Amint megépül tíz kilométernyi autótút, rögtön odapottyannak egy szónokló politikus. Legtöbbször az elnök. A magukra adó kulturális intézmények vezetői igyekeznek kikerülni a csapdát; rangos írókat, rendezőket, színészt kérnek fel a megnyitóbeszéd megtartására. Ezt teszi például a Sterija Játékok vagy a belgrádi Nemzetközi Könyvvásár. Időnként vitatható a kitüntetett kiválasztása, de legalább tartják magukat egy elvhez. Néha kormánypárti, máskor ellenzéki értelmiségiek választanak. A Belgrádi Egyetem tanszékének ünnepségein sem Aleksandar Vučić vagy a szerbiai parlament elnöke, Maja Gojković szónokol. Mi, magyarok azonban túlteszünk a szerbeken. A magyar tanszék tanárai Pásztor Istvánt tartották a legmegfelelőbb ünnepi szónoknak, ami sokkal inkább jellemzi őket, mint Pászort. Nyilván kapva kapott a felkiált alkalmon. Melyik politikus mulasztana el ilyen alkalmat? Nem a Magyar Nemzeti Tanács sajtójában, hanem az interneten akadtak, akik kifogásolták, hogy Pásztor István egy szót sem ejtett

¹ Mobbing: szekálás, heccelés, erőszakosabb formában munkahelyi terror. – A szerk.

Sinkó Ervinről, az alapító tanszékvezetőről. Miért nem hangzott el Pásztor beszédében Sinkó Ervin neve, kérdezi Radics Viktória a blogjában. „Azért, mert az apatini születésű zsidó származású Sinkó szociáldemokrata, majd kommunista harcos értelmiségi volt, hontalan és jugoszláv, akinek viharos élete a baloldali mozgalmak történetébe fonódott”. Bevallom, engem cseppet sem érdekelt volna Pásztor beszéde, ha a vajdasági magyar kultúrában Sinkó szellemisége jelen volna. Igaz, néha intézményes ceremóniakon elhangzik a neve, de szellemiségéről nemcsak Pásztor István, hanem az értelmiség sem vesz tudomást. Valljuk be: a rebellis és saját magával oly sokat vívódó Sinkót kiközösítettük. Ki hivatkozik az *Optimisták* prózapoétikájára? A baloldaliságra? A tanszék autonómiájára, amelyet Sinkó az alapításkor oly fontosnak tartott. Az irodalmi értékrend a Vajdaságban sokat változott, sokkal több mai magyarországi vagy szerb író műve közelebb áll Sinkóhoz, mint a Vajdaságban születő prózai művek. Az esszékről szólni sem merek. Nálunk más értékrendek uralkodnak. Miért? Ez egyelőre titok, de az biztos, hogy Pásztor feledékenysége nem az égből pottyant, s joggal kérdezhet vissza: Ki a feledékenyebb? Ő vagy az értelmiség?

Parászka Boróka

Ketrencharc

75

A romániai államelnök-választás időszakában váratlanul megnőtt az elütött medvék száma. Az első áldozat haláltusáját az egész ország követte, mert a sérült állat előbb megpróbált elmenekülni, aztán a törött lábaival visszamászott a közútra – a Parajdot és Szovátát összekötő forgalmas országútra –, ott agonizált több mint egy napon át. A haldokló medvéhez kiszálltak a hatóságok, a rendőrök, a vadgazdák, az állatvédők, az országúton áthaladó autósok megálltak, fényképezték. Úgy ült ott, mint egy nagy csokoládéfigura, egy elméretezett plüss, mintha csak egy játékszállítmányból pottyantotta volna el egy arra haladó teherautó. Senki sem mert tenni érte semmit: a vadászok nem merték lelőni, az állatvédők nem merték gyógyítani. A rendőrök meg nem mertek semmit se csinálni azonkívül, hogy irányították a forgalmat: senki se menjen túl közel a sebesült vadhoz, ki tudja, utolsó erejével nem támad-e rá valakire.

Mindeközben az államelnöki székért folytatott verseny is eldőlni látszott: az első fordulót éppen megnyerte Klaus Iohannis, nem behozhatatlan hátránnyal második lett a szociáldemokrata Viorica Dăncilă. A szász származású, de a nevét román helyesírással író jelenlegi államfő és az épp bukott miniszterelnök két ország jelöltjei. Iohannis a városi értelmiség, a vállalkozók, a középosztálybeliek és a külföldön élő románok embere. Viorica Dăncilă a szegény, vidéki dühöseké, akik azt gondolják, hogy még mindig jobb korruptnak lenni, mint éhesnek. Az első fordulóban még voltak más jelöltek

is, többek között a magyar Kelemen Hunor, de mindenki tudta, hogy ez a kérdés, ez az elnökválasztásnak álcázott ketrecharc e között a két ország között fog eldőlni.

És mivel ketrecharc alakult ki, mint mostanában mindenhol a kelet-közép-európai térségben (vagy tán, mondjuk ki bátran, világszerte), ezért az egész kampány, a választási viták arról szóltak, ki rángatja ki kinek a kezéből a maradék kenyércsücsköt. Választási viták – dehogyan voltak választási viták. Régi reflex, és régi emlék, hogy valaha létezett ez a műfaj. Igazából idén, ebben a kampányban nem volt semmi ilyesmi.

Néhány nappal a választások előtt megjelent egy közleménye valamelyik vidéki szociáldemokrata tagszervezetnek. Azt sérelmezték a közlemény szerzői, hogy a Románia élére törekvő politikusok zöme nem román. Klaus Iohannis szász, Kelemen Hunor magyar, Dan Barna, az új jobbközép generációs párt jelöltje félig magyar. Ludovic Orbannak, az új miniszterelnöknek meg még a román tévébemondók is mind eltévesztik a nevét, és rendszeresen Viktor Orbánként konferálják fel.

A szociáldemokraták közleményére felzúdult a másik ország, a nemzeti liberálisokat támogatók (ők állnak Klaus Iohannis mögött), és Romániában eddig elképzelhetetlen vehemenciával ostromozta a xenofóbiát, a nacionalizmust, a magyar-, szász- és kisebbségellenességet. Ha ez nem lett volna elég a botrányhoz, a szociáldemokraták országos kampányát vezető politikus, Lia Olguța Vasilescu is elnyilatkozta magát: arra készül a szász jelölt – mondta –, hogy koncentrációs táborokba zárja a szociáldemokrata párttagokat, ha alulmaradnak a választáson.

76

Mondandója tele volt igazolhatatlan, vállalhatatlan előítélettel, egyebek között kijelentette, hogy az ország minden szász lakója náci, de legalábbis hordozója a náci örökségnek. És tele volt ugyanakkor félelemmel: tényleg durva leszámolás folyik, a két ország nem kíméli egymást, attól függően, hogy épp ki van hatalmon, azonnal megkezdődik a tisztogatás minden szinten: a minisztériumoktól a kis, vidéki polgármesteri hivatalokig.

A nemzeti liberálisok jelöltje, Iohannis végül nem vállalta a szokásos, voksolás előtti elnökjelölti vitát. Azt mondta, a szociáldemokraták jelöltjükkal, Viorica Dăncilával együtt méltatlanná váltak a párbeszédre, ilyen megnyilvánulások után nem lehet dialógust folytatni. Úgyhogy két párhuzamos „vitát” szerveztek, egyet a liberális és egyet a szocdem jelöltnek. Iohannisnak egy „amerikai típusú” kérdezz-felelek show-t hozott össze a pártja.

A showman, a televíziós vita szervezője-rendezője, animátora Rareș Bogdan EP-képviselő volt, akit szintén minősíthetetlen magyarellenes kijelentései miatt ismert meg az ország. Mit tesz azonban a kelet-európai képviseleti demokrácia és a voksokért folyó hajsza? Az a Rareș Bogdan, aki a magyarellenes gyűlölet- és indulatkeltéssel szögezte oda a nézőket éveken át a képernyők elé, ma a kisebbségi jogok és a magyarok védőjeként, a szociáldemokraták kritikusaként lép fel. Most ez éri meg neki. Zökkenőmentesen „térhetett meg” habzó szájú nacionalistából a kisebbségi jogok védőjévé. Szavazói elhitték neki ezt a megtérést, vagy talán vele együtt „tértek meg”. Azok, akik EP-képviselőt csináltak Rareș Bogdanból, ma Nyugat-Európá-

ban, „kisebbségben” élő románok. Mára érzékenyek lettek a kollektív megbélyegzésre, érdeklik őket a nyelvi jogok, az intézményes autonómia és egy csomó olyasmi, amit otthon, Romániában, egy nemzetállam többségi lakosaiként nem is értettek. Rareș Bogdan a nemzetállam médiájában kezdte pályáját, és meg is felelt a korabeli elvárásoknak, aztán megértette az idők szavát. Ahogy el tudta hitetni, hogy kisebbségellenes újságíróból kisebbségbarát politikus lett, úgy hitték el neki, hogy az általa szervezett egy személyes államelnökjelölt-vita, amelyen nincs vitapartner, amelyen csak kiválasztott újságírók tehetnek fel előre meghatározott módon, témákban kérdéseket, szóval ez a show is vita. Ráadásul demokratikus, újszerű, hiteles „vita”.

Viorica Dăncilănak nem szervezett ilyen show-t a kampánycsapata. Vidéki irodalom-tanárnőnek álcázva, a lehető legbársonyosabb hangján állta az újságírók kérdéseit, békülékenyen, anyáskodóan, a „mindenkit megvédünk, megölelünk, és senki sem maradhat éhesen” üzenetével.

A két jelölt elbeszélte egymás mellett, a saját táborainak. Bármi legyen is a választások eredménye: a veszteseknek nem lesz jó. A veszteseket kicsinálják (a hivatalba lépő Orbannak, aki nem Viktor, ez volt eddig szinte az egyetlen üzenete: senki sem ússza meg), a nyerteseket pedig felemészti majd a leszámolásra, a birtokbavételbe fektetett energia. Hogy mi lesz azokkal, akik nem vesztesek és nem nyertesek? Akik egyik táborba sem tudtak besorolni? Vagy azért, mert nem középosztálybeli, külföldön vagy városon élő értelmiségiek? Vagy azért, mert nem elég éhesek ahhoz, hogy inkább a korrupciót, az átláthatatlan, kéz kezet mos, szociáldemokratának csúfolt politikát akarják? Vagy egyszerűen csak szászok, magyarok, romák, melegek, olyan kisebbségiek, akik a bőrükön tanulták meg: a xenofóbia nem ismeri a pálfordulást, a „tegnap még gyűlölködtem, de ma már kisebbségbarátként kérek szavazatokat” stratégiát?

A harmadik, a létező ország lakói azok, akik a túlszúfolt, rosszul karbantartott romániai közutakon a kátyúkat, a feltorlódott sorokat és mostanában a medvéket kerülgetik. Ők azok, akik például Parajd és Szováta között szemtanúi voltak a medve haldoklásának. Az állat agóniájának első óráiban arra lehetett számítani, hogy a két bukaresti politikai fronttal szemben kialakul egy harmadik, a „medvefront”. Hogy összekovácsolja az állat szenvedése azokat, akik látták, hogy mi történt a vidéki Romániában, sőt a magyarok lakta Székelyföldön.

De aztán nagyon hamar itt is megjelentek a frontok. Voltak medvepártiak, akik szerint a bűnös ember irtotta ki az állatoknak otthont adó erdőt, ezért a medvék halála miatti felelősség az erdőirtókat terheli. Megszólaltak a medveellenesek is, akik szerint az állatok túlszaporodtak, és most már nemcsak az erdőkben, de a településeken, a falvakban, sőt a városokban, a közutakon is átveszik a hatalmat. Nincs más hátra: lőni kell – harsogták a medveellenesek. Nincs más hátra – mondták empátiával a hangjukban a medvepártiak –, lőni kell, ki kell lőni a megsérült egyedeket, nem szabad őket szenvedni hagyni az út mentén. Az út menti, erdőszéli vita, a harmadik ország hangja végül csak elérte a Bukarestben vitázókat. Miniszterelnöki

utasítás, nyilatkozat született újabb hivatalok alakítására, újabb ellenőrző szervek felállítására, a „medveprobléma” megoldására.

Néhány nappal az államelnök-választás második fordulója előtt a medvebalesetek száma megugrott. Immár naponta több elütött medvéről szóló hír is megjelenik. Szétroncsolódott, autó gázolta medvék az út közepén, az árok mentén. Medvetetemek mindenütt. Vannak, akik szerint csak szerencsétlen véletlenről van szó. Túl forró volt az ősz, a medvék nem bújtak el hibernálni, hanem álmatlanul kóvályognak ott, ahol semmi keresnivalójuk sincs. Vannak, akik úgy gondolják, hogy olyan zsúfoltak az utak, olyan ingerültek az emberek, olyannyira nem figyelnek semmi másra, csak a saját (úti) céljaikra, hogy ez okozza a baleseteket. Nincs egy-két-három ország, egy nagy dühközösségben élünk mind.

És olyanok is vannak, akik szerint a medvék tömeges halála nem véletlen, nem baleset, nem szerencsétlenség. Megelégtették az emberek – mondják egyesek suttogva –, hogy a vadak betörnek az udvarokra, rémisztgetik a járókelőket, és megdézsmálják a juhnyájukat. Megelégtették az emberek, hogy nem övük a hatalom.

Az utakon szervezett medvegázolók járnak, akik azonnal a gázra taposnak, ahogy megpillantják a tilosban tébláboló egyedeket. Gondoljon csak bele, magyarázza a medvegázolások egyik szemtanúja, nem jobb ez így? Így csak azok az egyedek pusztulnak el, akik tilosba tévednek, akik rosszkor vannak rossz helyen. De mi lenne, ha puskával céloznának rájuk? Ha nem véletlen balesetek ritkítanák az állatokat, hanem a szándékos vadászat. Ma a medvékre mered a puska, holnap ki tudja kire. Amilyen düh van ebben az országban, nem lehet tudni. Atyaég – kérdezek vissza sóhajtván –, honnan tudjuk, hogy a szándékos gázolás csak a medvéket célozza? Ma a medvék előtt taposnak a gázra, holnap ki tudja ki előtt. Nyugodjon meg, magyarázza vitapartnerem, a medvetetemek fölött elégedetten terepszemlélő szemtanú. Nem járnak ilyen utakon azok az emberek, akiket a medvék sorsa fenyeget.